

УДК 378.134(78)

Олена ШТЕФАН

концертмейстер кафедри музичного мистецтва
Миколаївського національного університету
імені В. О. Схомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: sotol@i.ua

СУЧАСНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті проаналізовано сучасні підходи та методи формування у майбутніх вчителів музичного мистецтва національно-патріотичного світогляду на матеріалі українського народнопісенного фольклору. За допомогою фольклорно-етнографічного мистецтва здійснюється естетичне виховання національно орієнтованої студентської молоді, якій належить передати пісенне джерело свого народу наступним поколінням. Звідси, власне, випливає нагальна необхідність у проведенні відповідних педагогічних заходів для підвищення рівня морально-естетичної та національно-музичної вихованості молодих фахівців. Розглядаючи зміст українського музичного фольклорного мистецтва, ми виявляємо, перш за все, його світоглядний потенціал та залучення останнього до формування національного світогляду майбутніх учителів музики.

Ключові слова: музичний фольклор, національно-патріотичне виховання, вчитель музичного мистецтва.

Сучасний розвиток педагогічної освіти, новітні інформаційні можливості вимагають від учителів необхідності озброєння новими методичними технологіями викладання музики та удосконалення системи музичної освіти в цілому. Розвиток незалежної держави, зміна світоглядних орієнтирів, громадянське та патріотичне виховання на сучасному етапі висуюють перед школою завдання, які повинні враховувати нові можливості досягнення музичних творів, потік сучасних інформаційних ресурсів тощо. Педагогічна практика сьогодні спрямована на вироблення таких підходів, котрі б дозволили забезпечити формування національного світогляду завдяки набуттю учнями глибинних знань про історію власної держави та культуру.

Актуальність досліджуваної проблеми підтверджується дослідженнями, де розглядається роль національного чинника у формуванні культури особистості: праці відомих філософів та діячів культури Г. Гегеля, І. Канта, М. Грушевського, І. Огієнка, Д. Чижевського, І. Дзюби, К. Шудрі, М. Поповича та ін.

Проблема національно-культурного відродження привертала увагу багатьох діячів культури і освіти, зокрема Ф. Прокоповича, О. Духновича, М. Драгоманова, М. Грушевського, С. Русової. Вона знаходиться в центрі уваги й сучасних науковців у галузі теорії і практики вузівської педагогічної освіти – М. Болдирева, Я. Бурлаки, В. Бондаря, О. Вишневського, Л. Вовк, О. Любаря, О. Мороза,

В. Передерія, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Д. Федоренка, М. Шкіля та ін.

Ефективність шляхів удосконалення професійної підготовки вчителя музики розкрито у працях сучасних дослідників музичної педагогіки – Е. Абдулліна, М. Антонець, Л. Арчажнікової, М. Гордійчука, Т. Дем'янюк, Л. Коваль, І. Матюші, Г. Падалки, О. Рудницької, Л. Рапацької, С. Стефанюк, С. Уланова, І. Чорна, В. Шпак.

З цього погляду, на передній план виступає виховна спрямованість навчального матеріалу, використання у навчальному процесі найкращих зразків вітчизняного мистецтва, глибоке пізнання народної пісенності та обрядовості студентами. Духовне виховання на ґрунті національного начала в музиці набуває в наш час надзвичайно важливого значення. Тому варто ще раз наголосити на широких можливостях пісенно-обрядового фольклору як якісного засобу фахової освіти для вчителів музики, формування їх музичних смаків, інтересів, здібностей, моральних принципів та переконань.

Мета статті – виявити та теоретично узагальнити засади сучасної практики формування національного світогляду в навчально-виховному процесі підготовки майбутніх учителів музики.

Завданнями дослідження є:

- визначення засобів використання вітчизняної спадщини в процесі професійної підготовки вчителя музики;
- виявлення динаміки фахового становлення вчителя музики;

- вимірювання критеріїв та рівнів сформованості національно-спрямованих орієнтацій вчителя музики.

За своєю місією учитель музики має можливість донести до учнів високе філософське і світоглядне значення музики, вплинути на формування їхніх естетичних понять і смаків. Українська музика зі своєю історією, жанровим та стилевим змістом є потужним мистецьким фактором формування високого рівня світоглядної культури учнів, яке відбувається під час вивчення вітчизняної музичної спадщини. Адже кожен історичний період становлення української музики істотно впливав на розвиток національного світогляду народу. Аналіз художньо-світоглядних традицій у творчості українських музикантів є суттєвим для розуміння їх ролі в історичному розвитку України. Відповідно врахування музичної складової формування національного світогляду видається важливим для педагогічної діяльності вчителів музики [1, 109].

Твори музичного мистецтва мають на меті поєднання в собі певних соціальних цілей: соціальну дію на людину, можливість дати їй естетичну насолоду, принести радість спілкування з мистецтвом і викликати відповідну реакцію почуттів і думок, залишити слід у духовному світі особистості, тобто закликати суспільство не тільки до відображення, а й до перетворення світу. Тому стає цілком незаперечним вплив музики на формування різних сторін особистості, включаючи й національну свідомість. А через спілкування з народною музикою людина глибше пізнає його історію, трансформовану в думи, пісні тощо, розкриває невідомі сторінки культури свого народу, живиться його духовними здобутками [7, 138].

Духовні цінності кожної нації визначають її місце й роль в історії людства. Питання збереження та розвитку української культури, зокрема, музичної, нерозривно пов'язано з проблемою відродження української духовності. За визначеннями Д. Чижевського та М. Костомарова, характерною рисою української ментальності є емоційно-чуттєвий характер української душі [8, 9].

Формування національного світогляду майбутніх учителів музики засобами українського музичного фольклору є цілеспрямованим, професійно зорієнтованим процесом. Власне процес формування національного світогляду студентів-музикантів коригується зі структурою світогляду як філософської категорії та є цілісним завдяки реалізації наступних етапів:

1) знання, ідеї трансформуються у погляди, переконання, ідеали (черпання останніх дослідницькими, евристичними шляхами з художніх

образів, народних звичаїв, традицій, пісень за допомогою емоцій і переживань);

2) погляди, переконання та ін. формуються при вихованні осмисленого й обґрунтованого ставлення до дійсності, віри в ідею (інтелектуальне поєднується з емоційним);

3) готовність до дії (мотив-спонування до реалізації ідеї). Отже, знання сплавляється у свідомості з емоціями, волею, пам'яттю і трансформується у складові світогляду (погляди, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації) [6, 30].

Широке залучення здобутків української народної культури до професійної підготовки педагогічних кадрів з урахуванням регіональних особливостей дозволить вчителям музики ширше використовувати пісенні та поетично-творчі зразки пісенно-обрядової спадщини свого краю в навчально-виховній роботі з учнівською молоддю. Матеріал, що містить у собі перлини вітчизняної музичної спадщини з відгомном історії рідного краю, має стати основним чинником у формуванні національного світогляду як молодих учителів, так і їх вихованців. Вважаємо, що морально здорове покоління можна виховати лише шляхом залучення студентської молоді до вивчення, засвоєння національних (зокрема, пісенно-обрядових) зразків та застосування їх у навчальній і практичній діяльності [5].

Сьогодні потреба у формуванні національного світогляду майбутніх учителів музики підтверджується ще й думкою психологів про необхідність етнічної ідентичності українця. В. О. Долгих та ін. наводять думку Я. Дашкевича, що в основі етнічної системи культури — все ж таки лежить національна ідея, що збуджує національну самосвідомість і стає чинником творення національної культури. Тому змісту та методам викладання курсів, які мають світоглядно формуючу спрямованість (філософський цикл, історія, естетика, етика, етнопедagogіка, етнопсихологія) має бути надана культурологічна спрямованість. Тільки за цієї умови можна сподіватися на те, що чинники та складові національно-культурного світогляду майбутніх фахівців України складуться в єдину систему [6, 14]. Підтримує цю позицію й Я. М. Левчук, яка вважає, що — у наш час потужної дифузії культур, а відтак їхньої загальної нівеляції, в епоху постійної загрози для націй втрати своєї національної неповторності (для частини людства це не майбутня загроза, а доконаний факт) особливо актуальною є проблема збереження ідентичності. Неприваблива перспектива знівельованого людства-мурашника змушує заможні суспільства спрямовувати кошти на поширення знань і умінь, що формують не лише людину розумну, а людину

творчу позитивну і неповторну. Тому виявлення когнітивних можливостей формування світогляду засобами фольклору є на часі й матиме широке практичне застосування для плекання наступних поколінь українців [4, 3].

У відповідності із завданнями дослідження здійснено впровадження народно-пісенного репертуару в курсах спеціальних дисциплін педагогічного факультету [5], що пов'язано з вивченням рівня національно-спрямованої орієнтації, з формуванням особистісного ставлення студентів до пісенно-обрядового фольклору, а також із визначенням необхідності введення додаткового навчального матеріалу з досліджуваної проблеми в курсах спеціальних дисциплін: «Методика музичного виховання», «Вокально-хорові дисципліни», «Хорове аранжування», «Практикум із шкільного пісенного репертуару».

У музичному фольклорі яскраво виражені гуманістичні ідеї, пов'язані з розумінням людини як частини, природи й певних, властивих їй здібностей. Народна музика – це найдавніша ланка етнопедagogіки. Усна пісенна творчість українців підносила ідеал людини, яка прагнула до знань, цінувала розум більше за багатство. Сповнена гуманізму пісенна творчість народу сприяла розвитку ініціативи, допитливості, дієвості, уважного ставлення до духовних потреб людини, її естетичних запитів. Наприклад, українські колискові пісні – перше, що чує дитина – містять величезний шар соціально-етичних еталонів та настанов. У них особлива увага приділяється засудженню вад і спрямуванню дитини на засвоєння бажаних якостей: «А-а коточок, Украв у баби клубочок, Да поніс Галі, Положив на лаві, Стала Галя kota бити, Не вчись, коте, красти, Да учись робити» [10, 256–257].

Досліджуючи українську народну пісню з часів Київської Русі й до середини ХХ ст., зокрема, Г. Ващенко виявив, що в ній передаються характерні риси українського світогляду, а саме: щирий патріотизм, любов і пошана до батьків та свого роду, культ дружби и побратимства, свідомість своєї людської гідності, почуття честі, чистота почуття кохання, любов до праці, непереможна любов до волі й ненависть до рабства й неволі, працелюбство, любов до своєї хати та своєї землі, віра в Бога [12, 121–138]. Отже, звернення до народної пісенної творчості при формуванні національної свідомості є досить логічним і дієвим.

З відродженням національного духовного життя звернення митців до подій вітчизняної історії, нових історичних фактів, що раніше залишалися поза увагою, сприяє пробудженню національної свідомості. Це стосується й музичної куль-

тури, у якій поряд з відродженням української класики відчутний вплив авангардистських течій.

Таким чином, музичний фольклор і був носієм національних ціннісних орієнтацій. І щоб зберегти національну самобутність у сучасній масовій музичній культурі, потрібно повернутися до українських національних джерел як дієвого формування національної свідомості. Це питання, на нашу думку, є актуальним, і тому потребує подальших досліджень.

Для усунення недоліків, що існують у практиці національно-музичного навчання та виховання, на підставі одержаних результатів можна рекомендувати [3]:

- максимально використовувати резерви навчально-пізнавальної, пошуково-дослідницької, педагогічної діяльності для реалізації мети і завдань удосконалення національно-спрямованої орієнтації майбутніх учителів музики;
- широко включати до програм із спеціальних дисциплін диригентсько-хорового циклу зразки національного пісенно-обрядового фольклору;
- здійснювати взаємозв'язок педагогічних колективів з працівниками культури та мистецтва шляхом розширення спільної діяльності з представниками даних закладів для вивчення пісенно-обрядового фольклору свого краю.

На підставі результатів проведеного дослідження були сформульовані такі висновки:

- ефективність виховного процесу, спрямованого на формування національних орієнтацій студентів ВНЗ, значно підвищується завдяки дотримуванию обґрунтованих педагогічних засад використання українського пісенно-обрядового фольклору;
- порівняльне вивчення рівнів сформованості національних орієнтацій студентів свідчить про підвищення ролі пісенно-обрядового фольклору у їх практичній діяльності;
- завдяки використанню пісенно-обрядового фольклору в процесі навчання у студентів експериментальної групи збільшився обсяг інформативних знань, більш чітко визначилася індивідуальна спрямованість оціночних уявлень, студенти ширше стали залучати у різноманітні види навчально-виховної діяльності високохудожні зразки національного музичного мистецтва;
- сформоване особистісне ставлення студентів до національного пісенно-обрядового фольклору виявило себе як моральна ознака, що охоплює емоційно-чуттєвий, інтелектуальний та діяльнісний компоненти професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Список використаних джерел

1. Вендрова Н. Воспитание музыкой. — М., Просвещение, 1991. — 248 с.
2. Дмитренко М. Український фольклор і глобалізація. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.yatran.com.ua/articles/328.html
3. Крамська С. Г. Педагогічні засади використання пісенно-обрядового фольклору в процесі підготовки вчителя музики : автореф. дис... канд. пед. наук: 13. 00. 02 [електронний ресурс], Київ, держ. ун-т культури і мистецтв. — К., 1998. — 18 с. — Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/inode/19405.html>. — Назва з екрану.
4. Левчук Я. М. Традиційний український дитячий фольклор: когнітивні можливості формування світогляду : дис... канд. наук: 10. 01. 07 — 2008. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.lib.uaru.net/diss/cont/345271.html
5. Макарова Т. М. Формування національного світогляду учнів на уроках української літератури [електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vznu/fil/2010_2/194-199.pdf. — Назва з екрану.
6. Руденко Ю. Д. Шпак В. І. Особливості формування світогляду студентської молоді: метод. рекомендації — К. : ІЗМН, 1997. — 36 с.
7. Сгорова І. В. Управління процесом формування національної самосвідомості на уроках музики в сучасних умовах. Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності : матеріали всеукр. наук. -практ. конф. — К. : ІЗМН, 1998. — С. 137 — 140.
8. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Нью-Йорк: Накладом Ради оборони і допомоги Україні Укр. конгресового комітету Америки, 1991. — 175 с.
9. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія: Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Костомаров. — К. : Либідь, 1994. — 382, [2] с.
10. Павленко В. М. Етнопсихологія. К. : Сфера, 1999. — 408с.
11. Думи та пісні про Богдана Хмельницького. — К. : Муз. Україна, 1970. -132 с.
12. Героїчний епос українського народу: Хрестоматія. — К. : Либідь, 1993. -432 с.

References

1. Vendrova N. Vospitanie muzykoy. — M., Prosveschenie, 1991. — 248p.
2. Dmitrenko M. Ukrayinskiy folklor I globalizatsiya. — [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: www.yatran.com.ua/articles/328.html
3. Kramskaya S. G. Pedagogicheskiye zasady vikoristannya pisenno-obryadovogo folkloru v protsesi pidgotovki vchitelya muziki : avtoref. dis... kand. ped. nauk: 13. 00. 02 [elektronniy resurs], KiYiv. derzh. un-t kulturi I mistetstv. — K., 1998. — 18 p. — Rezhim dostupu : <http://www.lib.ua-ru.net/inode/19405.html>. — Nazva z ekranu.
4. Levchuk Ya. M. Traditsiyiny ukrayinskiy dityachiy folklor: kognitivni mozhlivosti formuvannya svitoglyadu : dis... kand. nauk: 10.01.07 — 2008. — [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: www.lib.uaru.net/diss/cont/345271.html
5. Makarova T. M. Formuvannya natsionalnogo svitoglyadu uchniv na urokah ukrayinskoyi literaturi [elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vznu/fil/2010_2/194-199.pdf. — Nazva z ekranu.
6. Rudenko Yu. D. Shpak V. I. Osoblivosti formuvannya svitoglyadu studentskoyi molodi: metod. Rekomendatsiyi — K. : IZMN, 1997. — 36p.
7. Sgorova I. V. Upravlinnya protsesom formuvannya natsionalnoyi samosvidomosti na urokah muziki v suchasniy umovah. Upravlinnya natsionalnoyu osvitoyu v umovah stanovlennya I rozvitku ukrayinskoyi derzhavnosti : materialy vseukr. Nauk. -prakt. Konf. — K. : IZMN, 1998. 137 — 140p.
8. Chizhevskiy D. Narisi z istoriyi filosofiyi na Ukrayini. New-York: Nakladom Radi oboroni I dopomogi ukrayini Ukr. Kongresovogo komitetu Ameriki, 1991. — 175p.
9. Kostomarov M. I. Slov'yanska mifologiya: vibrani pratsi z folkloristiki y literaturoznnavstva. Kostomarov. — K. : Libid, 1994. — 382p.
10. Pavlenko V. M. Etnopsihologiya. K. : Sfera, 1999. — 408p.
11. Dumi ta pisni pro Bogdana Hmel'nitskogo. — K. : Muz. Ukrayina, 1970. -132p.
12. Geroyichniy epos ukrayinskogo narodu: hrestomatiya. — K. : Libid, 1993. -432p.

Штефан Е. Современная практика формирования национально-патриотического мировоззрения в учебно-воспитательном процессе подготовки будущих учителей музыки

В статье проанализированы современные подходы и методы формирования у будущих учителей музыки национально-патриотического мировоззрения на материале отечественного народно-песенного фольклора. Фольклорно-этнографическое искусство призвано воспитывать национально-патриотический дух у молодого поколения, которому в свою очередь, предстоит не только сохранить песенные истоки своего народа, но и передать их последующим поколениям. Мы убеждены, что внедрение образцов украинского музыкального фольклорного искусства в систему обучения будущих учителей музыки формирует их национальное мировоззрение.

Ключевые слова: музыкальный фольклор, национально-патриотическое воспитание, учитель музыкальных искусств.

Shtefan O. Modern practice of the national-patriotic outlook formation in musical arts teachers' to be education and upbringing training process

The article analyzes modern principles and methods with the national-patriotic world outlook formation of the future teachers of musical art based on the material of Ukrainian folklore. With the help of folklore and ethnographic art, the aesthetic education of a nationally oriented students is carried out, which have to transfer the song source of its nation to the next generations. Hence, in fact, there is an urgent need for conducting appropri-

ate pedagogical measures to raise the level of moral aesthetic and national-musical education of young professionals. Considering the content of Ukrainian folk music, we find, first of all, it's ideological potential which participate with the formation of the national outlook of future music teachers. Contemporary development of pedagogical education, the newest informational possibilities require from teachers the necessity of arming with new methodical technologies of teaching music and improving the system of musical education in general. The development of an independent state, the change of ideological landmarks, civil and patriotic education at the present stage put forward challenges for the school, which should take into account new comprehension opportunities in musical works, the flow of modern information resources, and so on. Pedagogical practice today is aimed at developing such approaches that would allow the formation of a national outlook through the acquisition of in-depth knowledge of students about the history of their own state and culture.

Key words: musical folklore, national-patriotic education, teacher of musical art.

Стаття надійшла до редколегії 01.12.2017

УДК 378.134(78)

Лариса ЯРОШЕВСЬКА

доктор філософії в галузі освіти,
викладач кафедри музичного мистецтва
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: yarosh702@ukr.net

САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті доведена важлива роль самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва засобами патріотичного виховання, яка є однією з найважливіших проблем організації навчання у ВНЗ; визначено форми, методи навчання та виховання, що впливають на ефективність процесу професійного саморозвитку студентів; розглянуто феномен патріотичної свідомості майбутнього вчителя музичного мистецтва та засади його формування з позицій процесів, які відбуваються у розвитку сучасної музичної освіти. Обґрунтовано етапи формування даного феномену в процесі самостійної діяльності студентів спеціальності «Музичне мистецтво».

Ключові слова: самостійна навчально-пізнавальна діяльність, майбутній вчитель музичного мистецтва, форми роботи, патріотичне виховання, патріотична свідомість, освіта, виховні заходи громадянські цінності, духовність, моральність, традиції.

В умовах кардинальної перебудови системи освіти й переходу від навчання, заснованого на передачі знань, умінь і навичок, до особистісно-орієнтованого, гуманістичного, метою якого є визнання індивідуальності й розвиток інтелектуального, емоційного, патріотичного, духовно-етичного потенціалу особистості, самостійна робота студентської молоді стає однією з найважливіших проблем організації сучасного навчання.

Вища школа покликана організувати навчальну роботу таким чином, щоб студенти не тільки опанували обсягом інформації, що дозволяє вільно орієнтуватися в професійній сфері, але й розвинути потребу в самостійному поповненні багажу знань, виробити вміння створювати потоки інформації, використовувати їх для власного професійного становлення. На перший план виходить не стільки засвоєння професійних знань, скільки

розвинена здатність і бажання в міру необхідності самостійно освоювати інформацію для успішного рішення учбово-пізнавальних, професійних завдань. У зв'язку із цим у вузівській практиці відбулося скорочення аудиторних годин на вивчення тієї чи іншої дисципліни та компенсація їх за рахунок поза аудиторної, самостійної роботи.

Нагальна потреба відповідної побудови навчальних занять за умови наявності малої кількості годин вимагає від викладачів формування та застосування таких видів, форм і методів організації самостійної роботи студентів, які сприяли б підвищенню ефективності навчального процесу.

Підготовка висококваліфікованих фахівців в умовах сучасної системи організації навчальної діяльності майбутніх вчителів музичного мистецтва, конкурентоспроможних на ринку праці, а також здатних до компетентної, відповідальної й